

FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej”

finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Poznań/ Wielkopolska/ Prusy (Niemcy)

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Musaeum Mathematico-Physicum

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

Muzeum szkolne Kolegium Jezuickiego

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

Uważa się je za pierwszy gabinet nowocześnie zorganizowany fizyki na ziemiach Rzeczypospolitej. Muzeum przyrządów i maszyn naukowych funkcjonujące wraz z laboratorium fizycznym („salą elektryczną”) i obserwatorium astronomicznym w kolegium; wykorzystywane przede wszystkim w celach edukacyjnych; po kasacie zakonu jezuitów wykupione przez Komisję Edukacji Narodowej, częściowo zostało przekazane królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu (do obserwatorium zamkowego)

Daty działalności / zakres czasowy:

1762-1773

Dostępność

W czwartki dostępność pełna; w pozostałe dni tygodnia ograniczona (uczniowie kolegium)

Typ relacji instytucji wobec pamięci

mnemoniczna

Rodzaj pamięci

powszechna

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

Obszar cywilizacji technicznej: przyrządy i maszyny naukowe

DANE INSTYTUCJI :

	OBECNIE	DAWNIEJ
ADRES / SIEDZIBA DANE ADMINISTRACYJNE – województwo/powiat/gmina/ulica/ nr działki, zmiany siedzib (daty); REGION HISTORYCZNY	XXX	Zespół klasztorny przy pl. Kolegiackim w Poznaniu (ob. Urząd Miejski)
DANE KONTAKTOWE TELEFON / EMAIL/ WWW	XXX	XXX
GODZINY OTWARCIA	XXX	czwartki
DYREKTORZY	XXX	Rogaliński Józef (praefectus musei)
ZARZĄDCA	XXX	Rektor kolegium ks. F. Koźmiński

Budynek muzealny (przekształcenia/nowo wybudowany/zaadoptowany)	XXX	Gabinet zlokalizowany w kompleksie zabudowań klasztornych wznoszonego w latach 1701-1733 pod kier. Jana Catenaziego
---	-----	---

INFORMACJE HISTORYCZNE:

Zmiany w nazwach:

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

Cele edukacyjne, objaśnianie i popularyzacja fizyki eksperymentalnej; instrumenty z gabinetu i obserwatorium wykorzystywane były także dla realizacji praktycznych prac zlecanych jezuitom

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

Rzeczpospolita, Prusy

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka charakterystyka)

Rogaliński Józef (1727-1802) ksiądz jezuita, matematyk, fizyk, astronom, teoretyk wojskowości, dziekan katedry poznańskiej; studia w Krakowie, Jarostawiu, Rzymie i Paryżu; profesor fizyki eksperymentalnej oraz twórca przełożony muzeum, laboratorium fizycznego i obserwatorium astronomicznego w kolegium jezuitskim w Poznaniu; po kasacie zakonu jezuitów rektor Akademii Wielkopolskiej; prekursor otwartych wykładów publicznych; autor m.in. pierwszego polskiego podręcznika fizyki eksperymentalnej (*Doświadczenia skutków rzeczy pod zmysły podpadających*, 1-4, 1765-1776).

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne, ważniejsze osiągnięcia)

Paprocki J. ksiądz profesor matematyki kolegium jezuickiego w Poznaniu

Sionest francuski jezuita eksperymentator, konstruktor instrumentów naukowych

La Borde ks. de francuski jezuita, twórca „klawicymbału elektrycznego i nowego rodzaju teleskopiów i mikroskopiów” (CHŁAPOWSKI, 1, s. 130)

Gawroński Jędrzej jezuita, matematyk i astronom

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka, najważniejsze postaci, historia, datowanie)

Zakon jezuitów

Szczegółowa historia instytucji

1759 założenie gabinetu doświadczalnego przez ks. Ignacego Chmielewskiego profesora matematyki

1762 ks. Józef Rogaliński rozpoczął w kolegium poznańskim wykłady jako profesor filozofii naturalnej i na ich potrzeby rozpoczął organizację wedle norm i zasad obowiązujących w szkolnictwie francuskim gabinetu fizycznego (z własnych odziedziczonych po ojcu środków) wraz z „salą elektryczną” z instrumentami do demonstracji zjawisk elektrycznych i obserwatorium astronomicznym na dachu kolegium; zbiory zapoczątkował zakup we Francji instrumentów naukowych do fizyki, geometrii i obserwacji astronomicznych z funduszu kilkudziesięciu tys. franków przekazanego jezuitom poznańskim przez królową Francji Marię Leszczyńską (za pośrednictwem spowiedników xx. Trąbczyńskiego i Biegańskiego).

1765 pokazy z zakresu hydrauliki zorganizowane przy okazji zjazdu szlachty w Poznaniu (styczeń) i na cześć Jerzego Mniszcha marszałka i generalnego Sędziego Wielkopolski (luty); dyskusja na temat górnictwa krajowego (czerwiec); „popis” (pokaz) związany z budownictwem wojskowym (październik)

1766 „popis” z butelką lejdejską i rozmowa publiczna *O dziwnych bursztynowania skutkach* („Popis ten odbył się ‘w nowo wystawionem wspaniałem muzeum, różnemi matematycznemi narzędziami i ciekawościami szczególniejszemi przyozdobionem”, CHŁAPOWSKI, 1, s. 133); od października początek publicznych wykładów Rogalińskiego

1772 z powodu niepokojów związanych z upadkiem konfederacji barskiej ks. Rogaliński ukrył zbiory w Jankowicach i Głuszynie pod Poznaniem

1773 brewe kasacyjne Klemensa XIV zakończyło działalność poznańskiego *Musaeum*

1778 Komisja Edukacji Narodowej podjęła decyzję o wykupieniu instrumentów od eksjezuity ks. I. Trąbczyńskiego (sprowadził narzędzia ufundowane przez Marię Leszczyńską); do obserwatorium zamkowego przekazano wówczas lunetę przejściową, lunetę paralaktyczną oraz modele „machin artyllerycznych”, inne przekazano natomiast do gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu

1783 część przyrządów zabrał Jan Śniadecki do obserwatorium astronomicznego Akademii Krakowskiej

ZBIORY

Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

W gabinecie znajdowały się „najrozmaitsze przyrządy do wykładów mechaniki, hydrauliki i areologii czyli nauki o powietrzu, dalej z dziedziny optyki: mikroskopia, zwierciadła wklęsłe i wypukłe, cylindryczne i stożkowe, 'szafy optyczne', prysmy z kryształu skalnego do wywoływania widma słonecznego; wreszcie z elektryki i magnetyzmu. Były wreszcie i różne doskonale instrumenta precyzyjne do geometrii i astronomii służące” (CHŁAPOWSKI, 1, s 128). Kolekcja obejmowała kilkadziesiąt

unikalnych instrumentów optycznych, hydraulicznych, mechanicznych i elektrycznych, w większości sprowadzonych z zagranicy a także liczne kurioza: skamieliny, zabytki indiańskie, teksty chińskie.

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

Obiekty zabrane przez Jana Śniadeckiego dla Szkoły Głównej Koronnej w Krakowie: zegar Boucherre'a, reflektor Teillera, globus ziemi i globus nieba de Vaugondy'ego, sfera armilarna Martina.

Strategia pozyskiwania zbiorów

Fundacja, zakupy

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

Leszczyńska Maria (królowa Francji, żona Ludwika XV), Rogaliński Józef, Rogaliński Józef oraz rodzina Rogalińskich (fundacja obserwatorium astronomicznego)

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

Po kasacie jezuitów (1773) przeniesienie części zbiorów do Warszawy (pałac Pod Blachą, obserwatorium astronomiczne), do gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu i Akademii Krakowskiej.

WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:

Wystawy stałe

Gabinet eksponowany podczas zajęć dydaktycznych w ramach działalności kolegium jezuickiego; zlokalizowany w zach. skrzydle gmachu jezuitów (obok kościoła) w dwukondygnacyjnej sklepionej sali

Wystawy czasowe

wykłady i pokazy publiczne dla uczniów, urzędników, ziemian, mieszczan, rzemieślników poznańskich (czwartki)

Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

XXX

Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

XXX

Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

1766 szwajcarski uczony matematyk i fizyk Leonhard Euler

1786 Johann III Bernoulli

ŹRÓDŁA:

Bibliografia

Doświadczenia skutków rzeczy pod zmysły podpadających na publicznych posiedzeniach w szkołach poznańskich Societatis Jesu na widok wystawione i wykładane, księga 1, Poznań 1765; księga 2, Poznań 1767; księga 3, Poznań 1770; księga 4, Poznań 1776.

Pisma rozmaite Franciszka Xawerego Dmochowskiego tłumacza Iliady, cz. 2, Warszawa: Drukarnia Glücksberga, 1826, s. 217-220.

CHŁAPOWSKI F., *Życie i praca księdza Józefa Rogalińskiego*, odbitki cz. 1-2, Poznań 1902-1905; "Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznań" t. 28 (1901), t. 34 (1904); (wznowienie pt.: *Józef Rogaliński – uczony poznański czasów Oświecenia, fizyk, astronom, pedagog*, Poznań 2007).

GOŁĘBIEWSKI S., *Rola i znaczenie kolegium Lubrańskiego i kolegium Jezuickiego w XVI, XVII i XVIII w. dla Wielkopolski*, „Przegląd Wielkopolski” 1947, nr 1-3.

FORYCKI M., *Kontakty astronomii i fizyki poznańskiej z Francją w dobie Oświecenia*, „Kronika Miasta Poznania”, 3, 1997, s. 207-224.

FORYCKI M., *Założenie obserwatorium astronomicznego w Poznaniu i jego międzynarodowe znaczenie*, Mazowiecki Studia Humanistyczne, 2, 2002, s. 41-49.

WYKA E., *...ciekawym wiedzieć i widzieć skutki... czyli dzieje i znaczenie kolekcji przyrządów naukowych Stanisława Augusta*, Kraków: Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego – Księgarnia Akademicka, 2015, s. 53-58.

Archiwa / zespoły archiwalne / źródła / inwentarze / księgi gości

--

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

Rysunki przedstawiające poszczególne instrumenty w pocz. XX w. miały się znajdować w gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu (CHŁAPOWSKI, 1, s. 128)

Ciekawe cytaty

Doświadczenia skutków rzeczy, 4, s. 450-451:

„Różne też gatunki dział jako y moździerzy, obozów, kamienników, kartaczów, także kule, bomby, mosty, wojenne wozy i inne sprzęty wojskowe, twierdze, narzędzia do podkładania prochów podziemnych, znajdują się wszystkie w małym kształcie w sali Matematycznej szkół POZNAŃSKICH samą tylko jedynie szczupłością się różniące od zażywanych pospolicie w wojsku, na to umyślnie zrobione y z Francyi sprowadzone wielkim nakładem, na wzór znajdujących się tam w Paryżu w szkole Królewskiej Rycerskiej, żeby ie Młodzi Kawalerowie Polscy ćwiczący się w szkołach wiadome sobie mieli, y używania ich zawczasu się uczyli, zdolnymi się czyniąc, zaraz od poranku życia, na usługi Ojczyzny nie tylko w szczęściu ale y w nieszczęściu, żeby umieli y żyć w miłym pokoju dla niej y umierać w Rycerskiem polu za nią”.

Histor. colleg. posn. (Bibl. Jagiellońska):

„Hoc anno 1762 juventuti nova commoditas oblata est, philosophiam enim, quae experimentis sententias comprobatur, quaeque hac tempestate potissimum floret, docere coepit Josephus Rogaliński, qui Parisiis aliquod annis ejus discendae causa commoratus, mense Julio venerat Posnaniam. Unde et suppetilem copiosissimam, splendidissimamque cum R. P. Trąmbczyński, quo Serenissimae Regis Galliae filiae ad sacras confessiones intuntur, impensis, tum suis non exiguis, sane tam mathematicam quam physicam, quae experitur, conduxerat” (cyt. za CHŁAPOWSKI, 1, s. 127).

Jan Śniadecki (1778):

„Znalazłem ten gabinet nadto wystawiony i drogo oceniony, uszkodzony co do niektórych popsutych i uronionych machin, w niektórych mechanizm grubych i do stanu ówczesnego fizyki niestosowny. Jeden tylko zegar astronomiczny la Pauta i kwadrans Canniveta o trzystopniowym promieniu były dogodnie do pierwszego zakładu obserwatorium w Krakowie. Ale i w tym kwadransie szkło obiektowe było ordynaryjne, a szkła okowego wcale nie było” (cyt. za WYKA E., s. 54-55).

UWAGI:

--

OPRACOWANIE:

Autor opracowania:

Tomasz F. de Rosset

Data sporządzenia karty:

--

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

--

METADANE* (wypełnia redaktor portalu)

TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji)	
LOKALIZACJA GPS	
KLASYFIKACJE	
DATA UTWORZENIA	
AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR	
RELACJE	
TAGI	
SYGNATURA	

PRAWA	
-------	--